

Zastoupení jednotlivých členských zemí v ECOSOC je následující:

Země	Počet zástupců v ECOSOC	Země	Počet zástupců v ECOSOC
Francie	24	Řecko	12
Itálie	24	Švédsko	12
Německo	24	Dánsko	9
Spojené království	24	Finsko	9
Polsko	21	Irsko	9
Španělsko	21	Litva	9
Rumunsko	15	Slovensko	9
Belgie	12	Estonsko	7
Bulharsko	12	Lotyšsko	7
Česká republika	12	Slovinsko	7
Maďarsko	12	Kypr	6
Nizozemsko	12	Lucembursko	6
Portugalsko	12	Malta	5
Rakousko	12		
Celkem			344

Doporučená literatura:

- Janků, M., Janků, L. Vybrané kapitoly z práva EU. Key Publishing, Ostrava 2009
- Klíma, K., Blahož, J., Skála, J. Ústavní právo Evropské unie, 2003, Dobrá Voda, A. Čeněk
- Král, R. Nařízení ES z pohledu jejich vnitrostátní aplikace a implementace, C. H. Beck 2006
- Outláš, V. a kol. Právo Evropské unie. Plzeň: A. Čeněk, 2006
- Outláš, V., Hamerník, P. a kol. Praktikum práva Evropské unie. Plzeň: A. Čeněk, 2005
- Pomahač, R. Evropské právo. Praha: Karolinum, 2003
- Pítrová, L. Pomahač, R. Průvodce judikaturou Evropského soudního dvora – 1., 2., 3., 4. díl. Praha Linde, 2000, 2001, 2005, 2007
- Tichý, L. Dokumenty ke studiu evropského práva. Praha: Linde, 2002
- Tichý, L. a kol. Evropské právo. 3. vydání. Praha: C. B. Beck, 2006
- Týč, V. Základy práva Evropské unie pro ekonomy. 5. vydání. Praha: Linde, 2006

Kapitola III.

Základy ústavního práva

1. Pojem ústavního práva

Jednou z nejvýznamnějších součástí veřejného práva (a českého práva vůbec) je úprava ústavněprávních základů státu. Týká se regulace základních prvků státu a jeho organizace. Tato oblast práva je soustředěna do právního odvětví nazývaného *ústavní právo*. Jedná se především o společenské vztahy, které vyjadřují:

- povahu státu a státní moci;
- formy, kterými stát jako suverén vykonává státní moc (přímá demokracie či zastupitelská demokracie);
- suverenitu národa a postavení národností. V České republice jde o realizaci práva českého národa na sebeurčení v podobě vytvoření samostatného státu;
- působení státní (veřejné) moci uvnitř státu a jeho formy.

2. Pojem ústavy a její funkce

Z formálního hlediska představuje *ústava* základní a nejvyšší pramen práva českého státu. Vyznačuje se zvýšenou zákonnou mocí a zahrnuje rovněž odlišné procedury schvalování ústavních zákonů.

Obsah ústavy vždy odráží zvláštnosti historického, hospodářského, politického a kulturního vývoje konkrétního státu.

Ústava ČR obsahuje mj. ustanovení:

- o organizaci a činnosti státu, tj. normy zřizující (či rušící) stát jako takový, normy určující území a obyvatelstvo státu, normy upravující otázky výkonu státní moci a normy upravující členění státní organizace a státu;
- vyjadřující vztah státu ke společnosti a k jednotlivcům, jakož i k jiným státům; tradičně sem patří úprava základních práv a svobod občanů;
- umožňující omezit základní práva a svobody;
- vyjadřující státní cíle a hodnoty, na které je stát vázán. Cíle ČR nalezneme zejména v preambuli Ústavy.

K nejobecnějším *funkcím*, které ústava plní, patří *funkce*:

- právní (ústava jako základní zákon státu), daná postavením ústavy jako vrcholu právního řádu,
- politická, podle níž ústava vyjadřuje i základní politická pravidla,
- ideologická, podle níž je ústava výrazem zaměření určitého státu a společnosti,
- kulturní, podle níž ústava vyjadřuje právní a politickou kulturu společnosti i její obecné kulturní hodnoty.

Z ústavního pořádku státu musí vyplývat, jaký je vztah vnitrostátního právního řádu a mezinárodního práva veřejného, zejména z hlediska závaznosti me-

zinárodního práva a postupu při jeho naplňování. Státy obecně vycházejí ze dvou možných přístupů k mezinárodnímu právu, a to z monistické teorie, nebo z dualistické teorie. *Monistická teorie* vychází z předpokladu, že není třeba žádného procesu inkorporace ratifikovaného mezinárodního závazku k dosažení jeho platnosti v národním právu a že všechny mezinárodní závazky jsou automaticky upřednostněny před zákonem. *Dualistická koncepce* předpokládá proces inkorporace ratifikovaného právního aktu, který je proveden jiným právním aktem, což je podmínkou právní závaznosti mezinárodního závazku.

Česká republika vychází z principů dualistické teorie, s výjimkou *mezinárodních smluv na ochranu lidských práv a závazků vyplývajících z působnosti komunitárního práva na území ČR* (viz kapitola I., oddíl 4.1). Zde se české právo přiklání k teorii monistické.

3. Prameny ústavního práva

Ústavní právo České republiky vychází z ústavních norem, zákonů, které provádějí tyto ústavní zákony, jakož i z judikatury Ústavního soudu ČR. Ústavní úprava ČR je složitá formou i obsahem; vychází z několika pramenů stejné úrovně. Jedná se o systém, který je otevřený a mění se s vývojovými změnami. Ústava České republiky obsahuje v této souvislosti pojem ústavní pořádek ČR. Je možno jej chápat jako souhrn ústavních zákonů a dalších pramenů nejvyšší právní síly ústavou vyjmenovaných. Obsah ústavního pořádku je průběžně konkretizován právními normami, které na ústavní zákony navazují, a rozvíjen nálezy Ústavního soudu ČR. To v ústavě vytváří prostor pro ústavodárnou činnost Parlamentu ČR. Ústavní pořádek je tedy tvořen následujícími ústavněprávními předpisy:

- a) Ústavou České republiky (č. 1/1993 Sb.);
- b) Listinou základních práv a svobod (č. 2/1993 Sb.);
- c) ústavním zákonem č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků;
- d) ústavním zákonem č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky;
- e) ústavním zákonem č. 515/2002 Sb., o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii a o změně ústavy České republiky.

Pojem ústavního pořádku souvisí též se specifickou problematikou přechodu některých ústavních zákonů bývalé ČSFR do právního řádu ČR s tím, že si zachovávají sílu ústavního zákona i nadále. Jedná se o:

- Listinu základních práv a svobod,
- ústavní zákony upravující státní hranice České republiky.

Ostatní ústavní zákony platné na území České republiky k 1. 1. 1993 ztratily sílu ústavního zákona, a v případě, že byly převzaty do právního řádu České republiky (ústavním zákonem č. 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem ČSFR, recepčním zákonem), mohou být měněny zákony schválenými Parlamentem ČR.

K pramenům českého ústavního práva patří i další *zákony*, které blíže konkretizují některá rámcová ustanovení ústavy a naplňují ji konkrétním obsahem.

Je to:

- zákon č. 3/1993 Sb., o státních symbolech ČR,
- zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání českého státního občanství,
- zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu.

3.1 Ústava České republiky

Ústavu ČR přijala Česká národní rada 16. 12. 1992. Její strukturu tvoří Preambule a osm hlav, které se dále člení na články (celkem 113). Jednotlivé hlavy ústavy jsou nazvány:

1. Základní ustanovení.
2. Moc zákonodárná.
3. Moc výkonná.
4. Moc soudní.
5. Nejvyšší kontrolní úřad.
6. Česká národní banka.
7. Územní samospráva.
8. Přejímací a závěrečná ustanovení.

Funkcí Ústavy ČR je regulování těch společenských vztahů, které stanovují pravidla chování, mají charakter státně mocenských příkazů a regulují chování subjektů těchto vztahů formou zvláštního základního zákona. Předmětem ústavy jsou tedy fundamentální společenské vztahy. *Forma Ústavy* má dvojitý povahu, danou jednak uspořádáním jednotlivých prvků obsahu, jednak vnější formou, tedy vystupováním těchto prvků navenek vůči jiným právním předpisům.

Z hlediska územního členění je stát charakterizován třemi základními prvky, a to:

- státním územím,
- státní mocí,
- obyvatelstvem.

Územní organizace státu představuje právní úpravu spojenou se státním územím a jeho členěním. Zahrnuje tyto oblasti právních vztahů:

- vymezení státních hranic vůči jiným státům,
- právní režim státních hranic a změny,
- rozčlenění území České republiky a jeho právní vymezení, které spočívá ve vymezení územních jednotek, jejich právní povahy,
- vymezení České republiky z hlediska územní organizace ve smyslu samosprávného a správního členění území České republiky.

Územní organizace České republiky má unitární podobu. Státní území se člení na územní jednotky, které nemají povahu státu. V čele územních jednotek tedy nestojí soustava nejvyšších státních orgánů a tyto jednotky nemají svou ústavu, zákonodárství, svrchovanost, nemohou z České republiky vystoupit ani nemají své občanství. Ústava stanoví, že Česká republika je jednotný stát, a vylučuje existenci jiných útvarů nadaných svrchovaností. Jiným územním jednotkám Ústava přiznává pouze právo na samosprávu. Samosprá-

va přísluší krajům a obcím a nemá atributy státu ani teritoriální nebo personální svrchovanosti.

Unitární forma České republiky je dána následujícími znaky:

- existuje jediná soustava nejvyšších státních orgánů, přičemž orgány územních jednotek jim podléhají,
- existuje jediné státní občanství (občanství obcí a krajů je jiné povahy) a jediná soustava státních symbolů,
- existuje jediný právní řád, který platí bezprostředně na celém území České republiky (stejně jako akty ústředních orgánů),
- existuje jediná soudní soustava, která zajišťuje jednotnou aplikaci práva v čele s Nejvyšším soudem, Nejvyšším správním soudem a Ústavním soudem,
- územní jednotky se závazně nepodílejí na rozhodování centrálních orgánů a nemají právo na paritní zastoupení v zákonodárném sboru; přísluší jim pouze právo zákonodárné iniciativy,
- ústřední orgány mají všeobecnou a výlučnou kompetenci vztahující se na celé území České republiky,
- územní jednotky nemají právo na oddělení, neboť území České republiky se dělí pouze územněsprávně. Subjektem mezinárodního práva je pouze Česká republika, která také formuluje zahraniční politiku.

Od unitární formy územní organizace České republiky jsou odvozeny další návaznosti týkající se změn státních hranic, územní a personální výsosti postavení občanů a cizích státních příslušníků.

Z hlediska *samosprávného členění* se Česká republika člení na obce, tj. územní samosprávné celky, a kraje, tj. vyšší územní samosprávné celky. Obecně je tedy právo obcí na samosprávu zaručeno Ústavou. Součástí tohoto práva je také existence území obce a právo rozhodovat o jeho změnách. Otázky vývoje samosprávy ve smyslu vzniku, změny a zániku obcí a krajů jsou upraveny zákonem o obecním zřízení a zákonem o krajském zřízení (viz kapitola V.).

Z územněsprávního a samosprávného postavení hlavního města Prahy vyplývá, že Praha je samostatnou územněsprávní jednotkou, která není součástí žádného správního kraje. Z pohledu územního samosprávného členění je Praha současně obcí a krajem.

4. Základy politického systému a soustava nejvyšších státních orgánů

Ústava charakterizuje Českou republiku jako svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana. V úvodních ustanoveních se věnuje politickému systému a jeho fungování. Stanoví, že *politický systém* je založen na svobodném a dobrovolném vzniku a volné soutěži politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů. Mezi demokratické principy Ústava řadí princip většiny (politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny vyjádřené svobodným hlasováním) a princip ochrany menšin (rozhodování většiny je povinno dbát ochrany menšin).

K realizaci článků Ústavy a návazných ustanovení Listiny základních práv a svobod slouží zákonná úprava výkonu sdružovacího práva, jež je dána zákonem o sdružování občanů a zákonem o *sdružování v politických stranách a v politických hnutích*.

Součástí moderních ústavních systémů jsou *politické strany*. Jejich existence a činnost doplňuje a rozvíjí soubor pravidel chování stanovených Ústavou. Prostřednictvím politických stran jsou realizována politická práva občanů, kteří se tímto způsobem aktivně podílejí na politickém životě. Politická strana má statut soukromoprávní právnické osoby, která disponuje určitými ústavními právy. *Funkce* politických stran je zdůrazněna právním režimem, který souvisí s jejich vznikem, existencí i zánikem. Politické strany plní v souladu s ústavní a zákonodárnou koncepcí v demokratických státech státotvornou úlohu.

Každý demokratický stát má vlastní systém politických stran a současně právní úpravu, která vymezuje jejich vzájemné vztahy při volbách a podíl na moci zákonodárné a výkonné. Od kvality tohoto systému se odvíjí i kvalita ústavního systému. Vývojem politických systémů se vytvořily různé *systémy politických stran*.

Základem demokratického principu je oddělení politických stran od státu (srov. kapitola I., oddíl 2.1). Proto jsou politické strany korporacemi založenými na soukromoprávním základu. Právní řád jim pouze přiznává určité veřejnoprávní postavení. Politické strany tedy nejsou institucemi veřejné moci, ale ve vztahu ke státu jsou jeho partnery. Zvláštní postavení mají politické strany v otázce financování. Způsob jejich financování má zaručit, že nedojde k jejich zařazení do státního aparátu, ale ani k jejich opomíjení jako subjektů soukromého práva. Mají tedy určitý statut veřejnosti.

4.1 Orgány zákonodárné

Zákonodárnou moc svěřuje Ústava ČR *Parlamentu ČR*. Parlament je dvoukomorový a je tvořen *Poslaneckou sněmovnou* a *Senátem*.

Komory Parlamentu se liší počtem členů, délkou volebního období, způsobem volby, věkovou hranicí pro pasivní volební právo (může být zvolen za člena příslušné komory). Těmito odlišnostmi usiluje zákonodárce v Ústavě o to, aby komory Parlamentu měly rozdílné politické složení.

Poslanecká sněmovna má 200 poslanců, kteří jsou voleni na dobu čtyř let, a to podle zásad poměrného zastoupení. Do Poslanecké sněmovny může být zvolen každý občan ČR, který má právo volit a dosáhl věku 21 let.

Senát má 81 senátorů, kteří jsou voleni na dobu šesti let. Každé dva roky se volí třetina senátorů, přičemž volby se konají podle zásad většinového systému. Do Senátu může být zvolen každý občan ČR, který má právo volit a dosáhl věku 40 let.

V čele komor jsou voleni předsedové a místopředsedové. Jejich dalšími orgány jsou výbory a komise. Poslanecká sněmovna projednává všechny návrhy zákonů (na rozdíl od Senátu). Senát nemusí projednávat všechny návrhy, neboť platí, že pokud se k určitému návrhu zákona nevyjádří do 30 dnů, považuje se daný návrh za Senátem přijatý.

Právo podávat návrhy zákonů, tedy *zákonodárnou iniciativu*, mají poslanci, skupiny poslanců, Senát, vláda a zastupitelstva krajů. Návrhy zákona o státním rozpočtu a návrh státního závěrečného účtu může podávat pouze vláda.

Obě komory jsou způsobilé usnášet se za přítomnosti alespoň jedné třetiny svých členů. K přijetí usnesení komory je zapotřebí souhlasu nadpoloviční většiny přítomných poslanců či senátorů. Kvalifikované *kvórum* je vyžadováno především k přijetí ústavních zákonů a schválení mezinárodních smlouv (souhlas třípětinové většiny všech poslanců i senátorů), k přijetí usnesení o vyhlášení válečného stavu a usnesení o souhlasu s pobytem cizích vojsk na území ČR (nadpoloviční většina všech poslanců i senátorů).

Poslanecká sněmovna i Senát konají stálá zasedání. V jejich rámci probíhají jednotlivé schůze. Pouze k volbě prezidenta republiky musí být schůze společná, jinak se v případě potřeby mohou na konání společné schůze dohodnout ad hoc.

Poslanecké sněmovně je odpovědná vláda. Pouze Sněmovna může dosáhnout toho, že vláda podá demisi, jestliže hlasováním vysloví vládě nedůvěru, popř. neschválí žádost vlády o vyslovení důvěry. Pokud prezident jmenuje vládu, Poslanecká sněmovna hlasováním vyslovuje důvěru jejímu vládnímu programu.

Senát má funkci *kontrolní a stabilizující*. *Kontrolní* funkce Senátu spočívá v tom, že usnesením schvaluje, zamítá nebo vrací návrhy zákonů Poslanecké sněmovně s pozměňovacími návrhy. Poslanecká sněmovna má možnost zamítavé stanovisko Senátu zvrátit a setrvat na původním usnesení, jestliže souhlasí nadpoloviční většina všech poslanců. Nadpoloviční většinou všech poslanců může i odmítnout pozměňovací návrhy Senátu.

Stabilizující funkci vykonává Senát tím, že jej nelze rozpustit (na rozdíl od Poslanecké sněmovny). V době, kdy je Poslanecká sněmovna rozpuštěna, přísluší Senátu přijímat *zákonná opatření* ve věcech, které nesnesou odkladu a vyžadovaly by jinak přijetí zákona. Jejich další platnost je však omezena tím, že podléhají dodatečnému schválení (ratihabici) Poslaneckou sněmovnou (po jejím ustavení na její první schůzi).

4.2 Orgány výkonné

Mocí výkonnou pověřuje Ústava ČR prezident a vládu. *Prezident republiky* je hlavou státu. Z výkonu své funkce není nikomu odpovědný. *Prezidenta* volí Parlament ČR na dobu pěti let (konkrétní osoba může být znovu zvolena pouze jednou). Kandidáty na prezidenta navrhuje poslanci, popř. senátoři, a to vždy nejméně desetičlenná skupina. Zvolen je ten kandidát, který získá nadpoloviční většinu hlasů všech poslanců i všech senátorů (v 2. kole volby stačí pouze nadpoloviční většina přítomných poslanců a senátorů). Během funkčního období nemůže být prezident odvolán; může se však svého úřadu vzdát do rukou předsedy Poslanecké sněmovny.

K hlavním *pravomocím prezidenta republiky* patří:

- jmenování a odvolávání předsedy a členů vlády,
- svolání zasedání Poslanecké sněmovny,

- rozpuštění Poslanecké sněmovny (zejména tehdy, když vyprší její volební období),
 - jmenování soudců Ústavního soudu, jeho předsedy a místopředsedy,
 - jmenování členů bankovní rady České národní banky,
 - udílení amnestie,
 - sjednávání mezinárodních smluv a jejich ratifikace,
 - pověřování a odvolávání vedoucích zastupitelských misí ČR v zahraničí (velvyslanců),
 - propůjčování a udílení státních vyznamenání,
 - jmenování rektorů vysokých škol a vysokoškolských profesorů.
- I když prezident republiky není ze své funkce nikomu odpovědný, je k některým jeho rozhodnutím vyžadována kontrasmignace předsedy vlády, popř. jím pověřeného člena vlády.

Prezident republiky má právo účastnit se schůzí obou komor Parlamentu i schůzí vlády, vyžadovat od vlády a jejích členů zprávy a projednávat s nimi otázky spadající do jejich působnosti. V době, kdy není funkce prezidenta obsazena, přísluší část prezidentských pravomocí (se souhlasem Parlamentu) předsedovi vlády, část pravomocí předsedovi Poslanecké sněmovny; pokud by Sněmovna byla rozpuštěna, potom Senátu.

Vláda je v Ústavě ČR charakterizována jako *vrcholný orgán výkonné moci*. Je tvořena předsedou vlády, místopředsedy vlády a ministry. Je jmenována prezidentem a odpovědná Poslanecké sněmovně, která jí může vyslovit nedůvěru. Vláda rozhoduje ve sboru. Předseda vlády organizuje její činnost, řídí její schůze a vystupuje jejím jménem. Vláda je oprávněna vydávat *vládní nařízení* k provedení zákonů a v jejich mezích (povinně jsou publikována ve Sbírce zákonů). K tomu nemusí být zákonem výslovně zmocněna; zákon naopak může vládě uložit povinnost vydat v určité lhůtě nařízení k provedení jednotlivých ustanovení zákona.

4.3 Orgány soudní

Česká republika patří mezi demokratické státy, ve kterých je ústavně zakotven *princip dělby moci* jako základní předpoklad k zajištění suverenity lidu. Při uplatnění principu dělby moci se jednotlivé moci navzájem kontrolují a vyvažují, což zabraňuje vzniku nerovnováhy, zneužití a uchvácení moci některou složkou státu. (Tato dělba je též nezbytná vzhledem ke skutečnosti, že každý člověk přirozeně tíhne k maximalizaci svého užitku za minimální vynaložené námahy. Za těchto okolností často dochází k nedorozuměním a sporům. Teoreticky je možné spor přenechat stranám a řešení ponechat na nich nebo ponechat rozhodnutí na nezávislé osobě. V prvním případě se jedná o svémoc, která dříve či později může přerůst v právo silnějšího. Tímto postupem by se z konfliktu vytratila jeho podstata, kterou je spor o právo a spravedlnost. Konečným výsledkem by byl konec státu jako instituce.)

Proto řešení sporů náleží *soudům*. Jejich úkolem je správná aplikace relevantních právních předpisů při rozhodování právních sporů. Soudnictví roz-

hoduje spory subjektů soukromoprávních i subjektů veřejnoprávních. Od soudů se očekává, že při své činnosti budou „poskytovat všem stejnou spravedlnost“. Význam funkcí orgánů justice je zdůrazněn v ustanoveních Ústavy ČR (struktura soudnictví v České republice může být změněna pouze ústavním zákonem).

Vlastní rozhodování je vybudováno na dvojinstančním principu. Rozhodnutí soudů první instance je možné přezkoumat soudem druhé instance. Je možné využít systém mimořádných opravných prostředků, které jsou doplňkové a umožňují odstranění mimořádně závažných chyb.

Nezávislost soudů je považována za natolik závažnou, že je zvlášť stanovena i pro soudce při výkonu jejich funkce. Soudnictví je tedy postaveno na osobě soudce. Nezávislé rozhodování je výrazem důvěry v jeho kvalitu a také prostředkem jeho ochrany. Nezávislost tedy dává soudci v zájmu spravedlivého rozhodování široký prostor tím, že ho zavazuje respektovat pouze zákon a mezinárodní smlouvy (kolize mezi zákonem a mezinárodní smlouvou řeší ústava, která stanoví, že mezinárodní smlouva má přednost před zákonem).

Posílením nezávislosti je určení mandátu soudce jako neomezený. Soudci je zaručen nerušený výkon funkce. Soudce je nepřeložitelný k jinému soudu, pokud s přeložením nebude souhlasit. Ústava ČR rovněž stanoví neodvolatelnost soudce. Soudce má postavení veřejného činitele. Do funkce je jmenován prezidentem republiky bez časového omezení a své funkce se ujímá složením slibu. Soudce nesmí vykonávat jakoukoli výdělečnou činnost, vyjma správy vlastního majetku, vědecké, publicistické nebo umělecké činnosti.

Ústava uvádí taxativní výčet soudních orgánů. Vlastní soustavu soudů tvoří:

- Nejvyšší soud a jemu naroveň postavený Nejvyšší správní soud,
- vrchní soudy,
- krajské soudy a jim naroveň postavený soud hlavního města Prahy,
- okresní soudy a jim naroveň postavené obvodní soudy hlavního města Prahy.

Nejvyšší soud jako nejvyšší stupeň obecného soudnictví je vrcholným orgánem ve věcech, které patří do pravomoci obecných soudů, s výjimkou záležitostí, o kterých rozhoduje Nejvyšší správní soud nebo Ústavní soud.

Ústavní soud České republiky je oddělen ze soustavy soudů jako orgán ochrany ústavnosti a systém obecného soudnictví s důrazem na soudnictví správní.

4.4 Ústavní soud ČR

Stát jako suverén je nadán k tvorbě práva a k vytváření mechanismu zajišťujícího funkci právního systému. Institut ústavního soudnictví slouží především ke kontrole ústavnosti a je nezastupitelný pro zajištění nejen ústavního, ale i právního systému státu jako celku. Žádný právní stát se nemůže bez kontroly ústavnosti obejít. Kontrolou ústavnosti je především dohled nad dodržováním ústavních pravidel. Provádění kontrolní činnosti s sebou přináší také sankce, a to v podobě zrušení právního předpisu nebo zákazu činnosti, které odporují ústavním normám.

Postavení Ústavního soudu je dáno Ústavou ČR. Je to zvláštní ústavní insti-

tuce se zvláštním postavením v soustavě státních orgánů ČR. Stojí mimo soustavu obecných soudů a je svou povahou a charakterem určen k tomu, aby zajišťoval a kontroloval naplnění nejvyšších ústavních norem. Svou činností přispívá k zajištění ústavních zákonů.

Pravomoci Ústavního soudu vymezuje taxativně ústava ČR. Jsou především v oblasti ochrany základních lidských práv a svobod, ústavnosti jako takové a spravedlnosti. Svým charakterem je Ústavní soud sice soudním orgánem, ale není v postavení soudní instituce, která má obecně přezkoumávat rozhodnutí soudů (pouze ve výjimečných případech může takový přezkum provádět). Přestože Ústavní soud není součástí zákonodárné moci, svými rozhodnutími právo ovlivňuje.

Základní pravomoci a postavení Ústavního soudu jsou podrobně upraveny ve zvláštních zákonech, především v zákoně o Ústavním soudu. Rozšířit jeho pravomoci je možno pouze ústavním zákonem. Zúžit jeho pravomoci, převést na jiný orgán, je možné pouze zákonem. Pravomoci Ústavního soudu směřují především ke kontrole ústavnosti a garanci hodnot demokracie a právního státu. Z tohoto pohledu je postavení Ústavního soudu zcela nezastupitelné.

Z hlediska významu Ústavního soudu je také odpovídajícím způsobem upraveno řízení před tímto soudem. Řízení může být zahájeno jen na základě podnětu kvalifikovaného zákonem; podnět může podat jen subjekt, kterého k tomu zákon opravňuje. Vlastní průběh a pravidla řízení, rozhodování, účastníci řízení, postavení a pravomoci orgánů jsou stanoveny podle druhu řízení. Cílem je právně kvalifikované uplatnění práv, jakož i garance objektivitu při vlastním posuzování věci. Proto je stanovena povinnost právního zastoupení fyzických i právnických osob – účastníků řízení advokátem.

Ústava stanoví, že Ústavní soud je orgánem zřízeným k ochraně ústavnosti. Od počátků své existence definuje a deklaruje své postavení ve vztahu k obecným soudům tak, že nezastává funkci „třetí instance“ ve vztahu k obecným soudům. Úkolem Ústavního soudu je kontrola veřejné moci. Je oprávněn zabývat se takovými porušeními práva orgány veřejné moci, která ohrožují základní práva a svobody zaručené ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou. Ústavní soud může zasáhnout do činnosti obecních soudů pouze v případě, že rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí orgánu veřejné moci, jímž bylo zasaženo do práv subjektu práva zaručených Ústavou ČR. Tuto pravomoc je Ústavní soud oprávněn vykonávat vůči všem orgánům veřejné moci.

Ve vztahu k moci zákonodárné je Ústavní soud oprávněn rozhodovat o zrušení zákonů nebo jejich jednotlivých částí a jiných právních předpisů, které jsou v rozporu s ústavním pořádkem. Ve vztahu k moci výkonné může na základě ústavní stížnosti zrušit akt vydaný výkonnou mocí, jenž se týká nezákonného zásahu státu do územní samosprávy, nebo proti rozhodnutí a zásahu do ústavně zaručených základních práv a svobod.

Ústavní soud je tvořen patnácti soudci, kteří jsou jmenováni na dobu 10 let. Soudce je navrhován prezidentem republiky, který jej jmenuje se souhlasem Senátu. Soudcem Ústavního soudu může být bezúhonný občan, který dosáhl věku

40 let (může být zvolen do Senátu), má vysokoškolské právnické vzdělání a byl nejméně 10 let činný v právnickém povolání. Funkce se ujímá složením slibu do rukou prezidenta republiky. Soudce Ústavního soudu požívá zvláštních práv a ochrany. Nelze ho bez souhlasu Senátu trestně stíhat, a pokud Senát souhlas odepře, je trestní stíhání navždy vyloučeno. Soudci Ústavního soudu se při rozhodování řídí pouze ústavním pořádkem a ústavními zákony. Ústava taxativně vypočítává *pravomoci* Ústavního soudu:

- a) rušení těch zákonů či jejich ustanovení, které jsou v rozporu s ústavním pořádkem, a rušení jiných právních předpisů nebo jejich ustanovení, které jsou v rozporu s ústavním pořádkem nebo se zákonem;
- b) rozhodování o ústavních stížnostech, a to orgánů územní samosprávy proti nezákonnému zásahu státu, osoby fyzické či právnické proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod;
- c) rozhodování o opravném prostředku proti rozhodnutí ve věci ověření volby poslance nebo senátora;
- d) rozhodování v případě zániku mandátu poslance nebo senátora z důvodu neslučitelnosti funkcí a pochybnostech o ztrátě volitelnosti;
- e) rozhodování o ústavní žalobě proti prezidentu republiky. Tato žaloba je možná pouze v případě velezrady;
- f) rozhodnutí o tom, že usnesení Poslanecké sněmovny a Senátu, kterým se obě komory usnesly na tom, že prezident republiky nemůže ze závažných důvodů vykonávat svůj úřad, se zrušuje;
- g) na základě návrhu podaného vládou zrušení dosud platného právního předpisu, u kterého mezinárodní soud zjistil rozpor s mezinárodní smlouvou, vyhlášenou, ratifikovanou a závaznou pro Českou republiku;
- h) rozhodnutí o tom, zda rozhodnutí o rozpuštění politické strany nebo jiné rozhodnutí týkající se politické strany je ve shodě s ústavními nebo jinými zákony;
- i) rozhodnutí o tom, zda mezinárodní smlouva je souladu s ústavním pořádkem. Jedná se o předběžnou kontrolu ústavnosti (bez tohoto rozhodnutí nemůže být smlouva ratifikována). Toto řízení má charakter přednostního řízení, neboť návrh má Ústavní soud projednat bez zbytečného odkladu. Pokud Ústavní soud rozhodl, že mezinárodní smlouva není v nesouladu s ústavním pořádkem, k ratifikaci může dojít. V opačném případě není možno takovou smlouvu ratifikovat.

Zákon o Ústavním soudu k realizaci těchto pravomocí upravuje jednotlivé *druhy řízení*. Pro některé pravomoci je stanoveno společné řízení, pro jiné je stanoven jeden druh řízení (např. pro ústavní stížnost fyzické či právnické osoby a pro ústavní stížnost územního samosprávného celku). Rozhodnutí Ústavního soudu je vykonatelné, jakmile bylo zákonným způsobem vyhlášeno, pokud o jeho vykonatelnosti nerozhodl jinak.

5. Státní občanství – nabývání a pozbytování

Státní občanství je možno definovat jako časově trvalý, místně neomezený právní vztah fyzické osoby a státu, který je zpravidla proti vůli fyzické osoby nezrušitelný. Na základě tohoto vztahu vznikají mezi státem a občanem vzájemná práva a povinnosti spočívající zejména v právu občana na ochranu ze strany státu na jeho území i mimo ně, v právu pobytu na jeho území a na právu účasti na jeho správě veřejných záležitostí. Na druhou stranu je povinností občana především věrnost státu, závazek k jeho obraně a dodržování právních předpisů státu i mimo jeho území. Vlastní obsah státního občanství je určen zákonodárstvím jednotlivého svrchovaného státu.

Nabývání a pozbytování státního občanství v ČR neupravuje Ústava, nýbrž zákon č. 40/1993 Sb.

V zákoně uvedené způsoby (státní občanství, nabývání) jsou:

- a) narozením;
- b) osvojením;
- c) určením otcovství;
- d) nalezením na území České republiky;
- e) prohlášením;
- f) udělením.

Narozením nabývá státního občanství dítě, pokud alespoň jeden rodič je státním občanem ČR, nebo pokud jsou oba rodiče osobami bez státního občanství, neboli bezdomovci, pak stačí, pokud alespoň jeden z nich má trvalý pobyt na území a dítě se jim na tomto území narodí.

Osvojením nabývá státního občanství dítě, pokud alespoň jeden osvojitel je státním občanem ČR. Státního občanství pak nabývá dnem, kdy nabyl právní moci rozsudek o osvojení.

Určením otcovství nabývá státního občanství dítě, které se narodilo mimo manželství, jeho matka je cizí státní příslušnicí nebo bezdomovkyní, ale otec je státní občan ČR. V takovém případě dítě nabývá státní občanství buďto dnem souhlasného prohlášení rodičů o určení otcovství, nebo dnem právní moci rozsudku o určení otcovství. Ve všech uvedených případech se dítětem rozumí fyzická osoba mladší osmnácti let.

Nalezením na území České republiky získá fyzická osoba státní občanství, pokud se neprokáže, že již dříve nabyla narozením státní občanství jiného státu.

Prohlášením může nabýt státního občanství fyzická osoba, která byla ke dni 31. prosince 1992 státním občanem České a Slovenské Federativní Republiky, ale neměla státní občanství České, nebo Slovenské republiky. Tato osoba si potom může státní občanství ČR zvolit prohlášením. Pokud toto prohlášení činí rodiče, mohou do svého prohlášení zahrnout i dítě, nebo pro dítě učinit prohlášení samostatně. Prohlášení je možno učinit u krajského úřadu, jinak u příslušného úřadu městské části hlavního města Prahy, nebo u magistrátů měst Brna, Olomouce a Plzně. Místo prohlášení je dáno místem trvalého pobytu osoby, která prohlášení činí.

Udělením může získat státní občanství fyzická osoba, která podala žádost a současně splňuje následující podmínky:

- má na území ČR trvalý pobyt;
- prokáže, že pozbyla dosavadní státní občanství, nebo že nabytím státního občanství ČR dosavadní občanství pozbuje, pokud se nejedná o bezdomovce nebo osobu s přiznaným postavením uprchlíka;
- nebyla v posledních pěti letech odsouzena pro úmyslný trestný čin;
- prokáže znalost českého jazyka a plní povinnosti stanovené předpisy upravující pobyt a vstup cizinců na území ČR.

Manželé mohou podávat žádost společnou a rodiče mohou do žádosti doplnit i dítě. Žádost musí být doplněna předepsanými přílohami. V kladném případě vyřízení žádosti je žadateli ministerstvem vydána Listina o udělení státního občanství ČR.

Státní občanství ČR je možno pozbyt prohlášením, nebo nabytím cizího státního občanství. Prohlášení může před zastupitelským úřadem ČR učinit státní občan České republiky starší osmnácti let, který se zdržuje v cizině a současně je občanem cizího státu. V prohlášení, mimo stanovených náležitostí, musí především uvést, že se vzdává státního občanství České republiky.

Nabytím cizího státního občanství pozbývá občan ČR státní občanství České republiky dnem, kdy na základě výslovného projevu vůle dobrovolně nabude cizí státní občanství.

Doporučená literatura:

- Pavlíček, V.* Ústavní právo a státověda, díl II., Praha: 2. vyd., LINDE, 2008
- Filip, J.* Ústavní právo. Učební text, Brno: MU, 2010
- Filip, J.* Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva, Brno: MU Brno, 2001
- Flégl, V.* Listina základních práv a svobod v aplikační praxi Č, Praha: C. H. Beck, 1997
- Klíma K.* Ústavní právo. 3. vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2006
- Klíma, K. a kol.* Praktikum českého ústavního práva, 3. vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009
- Gerloch A., Hřebejk, J., Zoubek, V.* Ústavní systém České republiky – základy českého ústavního práva, 3. vydání, Praha: Prospektrum, 1999

Kapitola IV.

Člověk, občan a lidská práva

Právní úprava vztahu člověka – občana a státu v demokratickém státě je definovaná nezadatelnými právy člověka – občana. Jejich právní úprava je v zásadě zaručena ústavními zákony. Ústava ČR v čl. 10 stanoví, že „vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva“. Mezinárodní smlouvy jsou tedy pramenem práva a mají povahu právních norem nadzákonné právní síly. Proto je nutné se podrobně zabývat mezinárodními úpravami, které ČR ratifikovala a vyhlásila ve Sbírce zákonů.

1. Člověk a občan

Pochopení vztahu člověk – občan – stát umožní pochopit historicky determinovanou roli nezadatelných lidských práv.

1.1 Pojem občan

Člověk je tvor sociální. Od pradávna se sdružuje do společenských celků a jeho postavení v rodině a dalších entitách bylo diktováno hierarchickým uspořádáním sociálních struktur. Teprve právo udělalo z člověka občana. Ve francouzské revoluci v 18. století se ještě zřetelně rozlišovalo mezi člověkem a občanem, mezi přirozenými právy člověka a státoprávním vybavením občana.

Občan je člověk, který je spjat státoprávním svazkem s určitým státem. Z tohoto statutu má definována práva a povinnosti v tomto státě a k tomuto státu, jež jsou zpravidla formulována v základních zákonech či ústavách států a kontrolována ústavními soudy.¹

Jakmile vznikla kategorie občanů, vznikl i problém ostatních obyvatel, „neobčanů“ tohoto státu, žijících na jeho státním území. Postupně se formulují práva cizinců, kterým se poskytují stejná lidská práva jako občanům.

1.2 Občan a stát

Člověk v otrokářských společnostech byl „majetkem“ mocných, jejichž postavení bylo přisuzováno božským silám. Člověk byl poddaným feudálního státu, který „z Boží vůle“ spravovali šlechta, králové a císaři. Stát byl v tomto smyslu nástrojem nerovností a člověk poddaným.

¹ Řada právních řádů formuluje občanská práva jako lidská práva a člověk je označován slovy „každý...“, „všichni...“. Jindy se formulují pravidla o rovnosti všech, kteří na daném státním území pobývají legálně.